Hexeri eller blind alarm

Af Ludvig Holberg

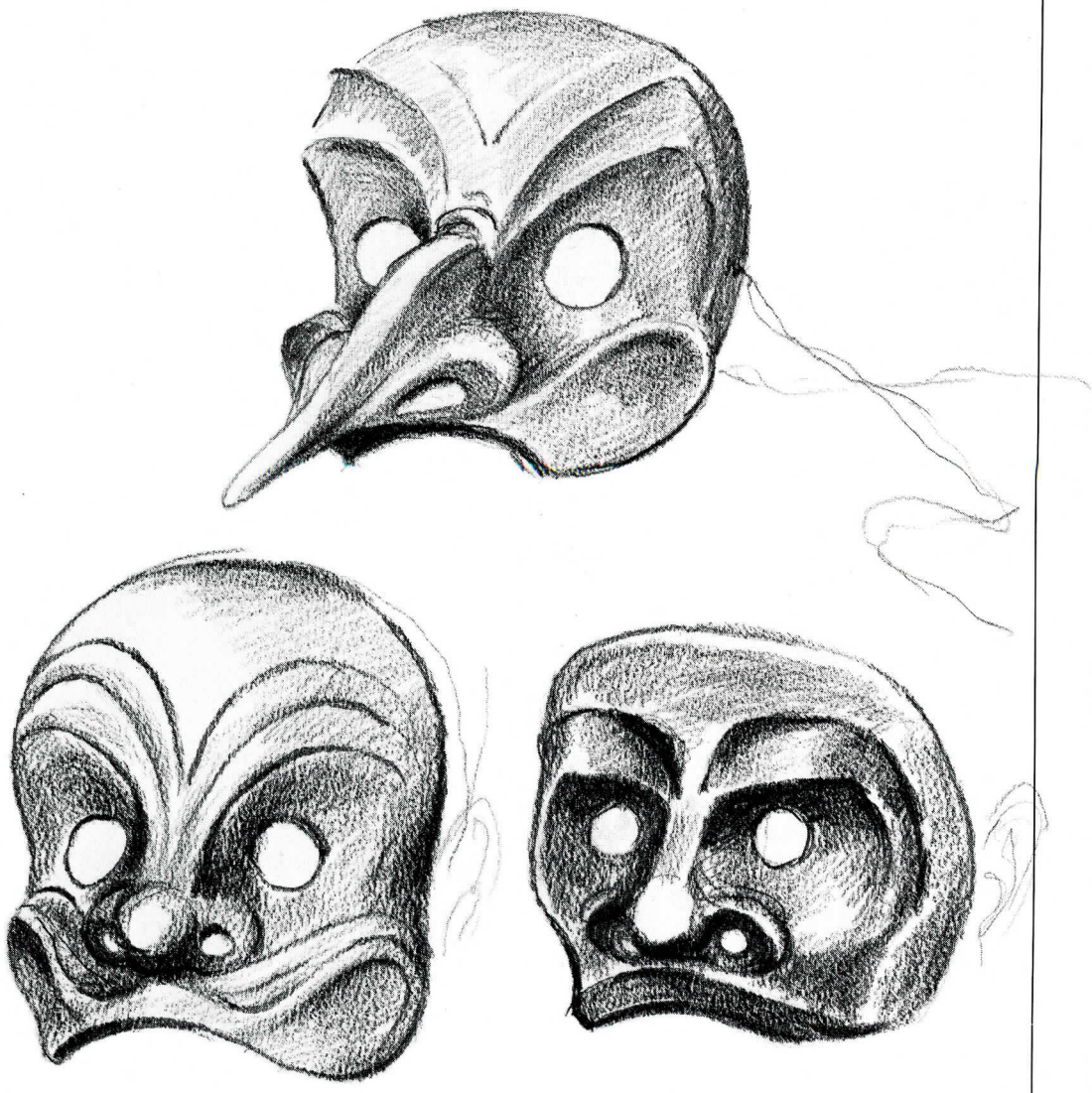

Aarhus Teater 90 år
Scala 1990/91

Hexeri eller blind alarm

Komedie af
LUDVIG HOLBERG

Iscenesættelse:
ASGER BONFILS

Scenografi:
CLAUS ROSTRUP

Musik:
ERLING D. BJERNO

Koreografi:
CHRIS BLACKWELL

Lys:
LISE LAURIDSEN

Lyd:
KURT BØJE

Musikere:
Gisela Anders (fagot)
Jacob Dam Nielsen (fagot)
Kim Seier Hansen (obo)
Malene Bjerg Poulsen (obo)

Forestillingsleder: Trine Tue Andersen
Suffli: Hanne Wolff-Clausen
Lysassistenter: Peder Jacobsen / Per M. Eriksen
Lydassistenter: Kurt Bøje / Lars Berg
Masker: Barbara Freud-Magnus
Instruktørassistent: Johanne de Fine Licht

Premiere: 15. september 1990
Opføres frem til
27. oktober 1990
Aarhus Teater Scala

Forestillingens varighed ca. 2 timer 30 min. incl. pause.

MEDVIRKENDE:

Skuespillere:

Leander, principal	KLAUS WEGENER
Apelone	MERETE HEGNER
Henrich	HENRIK BIRCH
Moderen	KAREN-LIS AHRENKIEL
1. Komediant	PEDER HOLM JOHANSEN
2. Komediant	JENS ALBINUS
Terentia, aspirant	JULIE CARLSEN

Borgere i Thisted:

Drengen	JESPER ASHOLT
Godtro	PEDER HOLM JOHANSEN
Skikkelig Kone	TOVE WISBORG
Glaubfresser	ULF STENBJØRN
1. pige	ANDREA VAGN JENSEN
2. pige	METTE CHRISTENSEN
Hans Frandsen	ANDERS BAGGESEN
Manden	PETER BORK
Dreng med viser	THOMAS LETH RASMUSSEN
Dreng med viser	PÁLL DANIELSEN
Anfører	EJNAR HANS JENSEN
Lars	BUE WANDAHL
3. pige	CHARLOTTE FICH
4. pige	DORTHE HANSEN
Arv	JENS ALBINUS
5. pige	JOHANNE DE FINE LICHT
Mand	JENS PETERSEN
Skomagersvend	THOMAS LETH RASMUSSEN
Fruen	LIZZI LYKKE
Tyven	PÁLL DANIELSEN
Værten	KIM VEISGAARD
Herr Leonard	LARS HØY
1. soldat	HENRIK BIRCH
2. soldat	BUE WANDAHL
Lucretia	KAREN-LIS AHRENKIEL
Herman von Bremen	HOTHER BØNDORFF
Von Quoten	PETER BORK
Rettens betjent	JENS PETERSEN
Dommeren	ULF STENBJØRN
Skriveren	EJNAR HANS JENSEN
Anklageren	JESPER ASHOLT
Mester Herman	ANDERS BAGGESEN

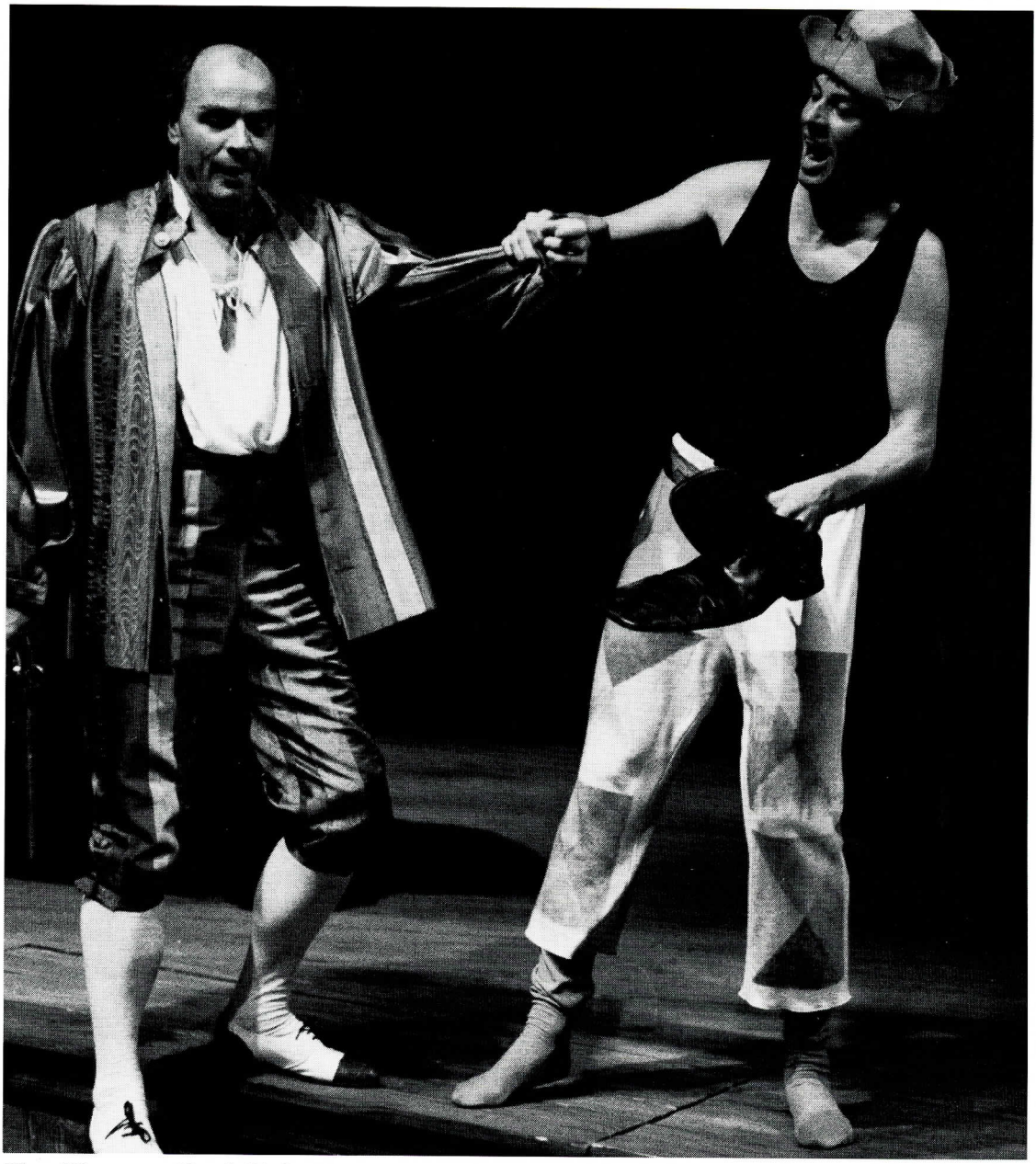

Klaus Wegener og Henrik Birch

Belysningsmester: Niels Emil Larsen
Tonemester: Jens Ravn
Scenemester: Kai Johansen
Malersal: Anne-Marie Kjær
Skræddersal: Hanne Gissel, Mehmet Hilmi
Frisør: Joan Gylling
Rekvisitører: Viggo Bay,
Steen Jonassen
Overregissør: Steen Boutrup
Teknisk chef: Jørn Walsøe

Teaterchef: Palle Jul Jørgensen

Foto: Rolf Linder
Plakat: Finn Nygaard
Programredaktion: Jørgen Heiner og
Jørn Rasmussen
Tryk: Kannike Tryk A/S, Århus

Maskevignetterne er tegnet af scenografen Claus Rostrup

Holbergs latterskole

Af Erik A. Nielsen

Den, der skal blive en stor dramatiker, må selv være dramatisk. Men hvad vil det sige at være dramatisk?

Ludvig Holberg var en myreflittig, ret utilnærmelig mand, som foretrak at leve i stilhed sammen med en kat, frem for at anskaffe kone og børneflok. Han var som katten fornem og sin egen. Lidt hypokonder, adskilligt fornæret, en målbevidst stræber og en solid administrator. Agtværdigt – og meget lidt dramatisk at se til.

Men han anså med rette sig selv for et krudtlager. Sin egen eksplosionskraft måtte han holde under lås og slå og stadig bevogtning, for at det hele ikke skulle ryge i luften. Hans ro var faretruende, hans selvbeherskelse hårdt prøvet og ikke ganske tillidsvækkende. Ejheller tillidsvækkende for ham selv. Han brød sig ikke om den slags drama, men han var selv et.

Når han eksploderede i hovedet på folk – og det gjorde han nok især i sin ungdom – løb en vildskab af med ham, og hans eminent skarptslebne forstand efterlod modstanderne med dybe snitsår i sjælen. Han var svær at elske, den lille nordmand, ikke mindst for ham selv.

Hvis folk tror, at forstanden altid er en kølig evne, kan Holberg belære dem om noget andet. Hans forstand var hvileløs, han havde arbejde på hjernen, og hans forstandsform var ofte oprevet eller direkte panisk. Han brugte alle vågne timer på at rydde op, skabe klarhed og orden. Måske fordi han havde så megen nerve for al slags kaos, spektakel og tummel.

Han må have haft rødder dybt ned i det forviklede og forvirrede, for ellers havde det ikke truet ham og holdt ham så uophørligt i ånde. Livet i dets uoverskuelige mangfoldighed var ham for meget. Al den skamløse appetit, alle de ambitioner og tumbede viljer, alle de griller og skæve indfald. Alle de folk, der ikke var meget andet end vedhæng til deres egne kønsorganer! Så megen dumhed, så mange selvforblændelser, så store besættelser! Er forstanden ikke bare en nøddeskal af en jolle på drifternes almægtige ocean?

Det blev nok dramaet i Holbergs liv, at han fandt tilværelsen alt for dramatisk. Når han blev inviteret inden for i livet, fandt han mange overbevisende grunde til at sige nej tak og blev derhjemme. Ægteskab med husspektakler, hanrejhorn, børneredelighed, uduelige eller tyvagtige tjenestefolk – alt det kuk og koks, vi kalder et familieliv, er det ikke fuldstændig uacceptabelt for en voksen mand ved sine fulde fem?

Han kunne være blevet frastødende mavesur og gnaven, hvis han ikke netop havde besiddet et mærkeligt gnavenhedens geni. Alt det fortumlede liv, han unddrog sig at medvirke i, det drog til gengæld lystigt og støjende rundt i hans bevidsthed. Inden i sig bar han på hele det postyr, som han forsøgte at holde på afstand af sit dagligliv. Det blev hans mærkelige skæbne.

Hans projektørbelyste hjerne blev en stor, velindrettet scene, hvor virkelighedens farvegnistrende vanvid tog skikkelse i rækker af naragtige skuespil. Skuespil betyder jo de spil, man skuer på, er tilskuer til. Og Holberg var en barsk tilskuer til livets store forestillinger. Én, der drak vand for at være det ædru vidne til de andres beruselse. Én, der vidste, at latter beruser mere end snaps.

Når menneskene således måtte optræde på de skrå brædder inde i hans hjernekasse, lå livet foran ham badet i et bølgende skær af latterlighed. Latteren var som et fødende ocean, og op af skummet steg de allesammen, åndeligt eller legemligt skrutryggede, med hver deres uimodståelige forrykthed.

Hvor godt at sidde i sin melankolske tilbagetrukkethed på livets bred og se alle de andre ude i brændingen, at skue dem, gennemskue dem! Hvor lærerigt at kunne le over deres skibbrud!

Når Holberg på blot et par år omkring 1722 kunne skrive mere end tyve komedier, beror det vel netop på, at dette private komiske teater i forvejen havde spillet så længe inden i ham. Han behøvede blot at skrive det hele ned, for at københavnerne kunne se det virkeliggjort på Grønnegadeteatrets skrå brædder.

Den, der frygter virvarret mest, er nok den, der er dybest forbundet med det. Følger det mon heraf, at den, der gør de fleste til grin, måske er ham, der mest frygter at blive til grin selv? *Min muse er skæmtsom, jeg selv er ærbar,* siger Holberg. Ærbar – det er noget, jomfruer er, hvis de ellers er det. Men en ærbar komedieforfatter! En »jomfru« blandt alle dem, der horer med livet.

Danskerne har i mere end 250 år gået i Holbergs latterskole.

Ejnar Hans Jensen, Jesper Asholt, Jens Albinus, Lars Høy, Kim Veisgaard og Hother Bøndorff

Måske er pensummet i denne latterskole netop at lære, hvorledes man undgår at blive til grin. Hvordan man, som Søren Kierkegaard sagde det, får den gave fra guderne, at man altid har latteren på sin side.

Det er et svært pensum, og tilværelsen selv bryder sig ikke om det. For hvem kommer igennem livet uden at blive dets nar? Hvem går ikke uafbrudt i begivenhedernes fælde og kan så bruge tiden i fælden til at blive skamfuld og bagklog? Hvem når at tænke det hele igennem, når lokummet brænder og det gælder om at få enden med sig ud?

Så lidt forstand – så megen panik! Når skrækken vågner, har man da råd til at være besindig eller vederhæftig? Vores hjerner kan man ved højlys dag overbevise om, at heksemestre og spøgelser ikke eksisterer. Men i skumringen eller nattemørket véd vores nerver noget helt andet. Forstanden, det sølle skrog, har sit udsigtsløse hyr med at tæmme vores rædsel. Flugtinstinktet, den amoralske, principløse vilje til at undslippe og overleve, opportunismen og dumheden er næsten umulige at opdrage. Hvem stikker ikke gerne en løgn for at sno sig ud af en knibe?

Oplysningstiden kalder man den periode, Holberg levede i. En optimistisk tid, hvor menneskene omsider skulle befris for middelalderens mørke, overtro og rædsel. Men når man kaster oplysning ind i menneskene, ser man klarest, hvor meget middelalder, der sidder og trykker sig derinde. Så meget, at der slet ikke er forstandslys nok til at trænge helt ned i instinkternes og panikkens dybe brønde. Det handler *Hexerie eller Blind Allarm* om.

Sådan noget kan man blive kyniker af, og sådan noget kan man blive humorist af. Det er ikke så kønt og slet ikke opbyggeligt. Men det er lærerigt og fuldt af sund desillusionering. Og det rammer vores latternerver et sted, hvor de sidder lige ved siden af vores skræk. Det er et sted, Holberg kender med satanisk præcision.

Vi, der sidder så betryggede på tilskuerpladserne; vi, der så længe har været elever i Holbergs latterskole – vi kan sagtens gennemskue, at det hele er blind alarm. Men findes sådan en gennemskuende tryghed andre steder end på teatrets tilskuerpladser?

Bare træd ud af teatret igen, så er du straks selv midt i komedien. Og hvem skal da afgøre, om det er hexeri eller blind alarm?

Erik A. Nielsen (1941) – dr.phil., lektor i dansk litteratur ved Københavns Universitet. Har bl.a. skrevet disputats om Holbergs Komik (1984).

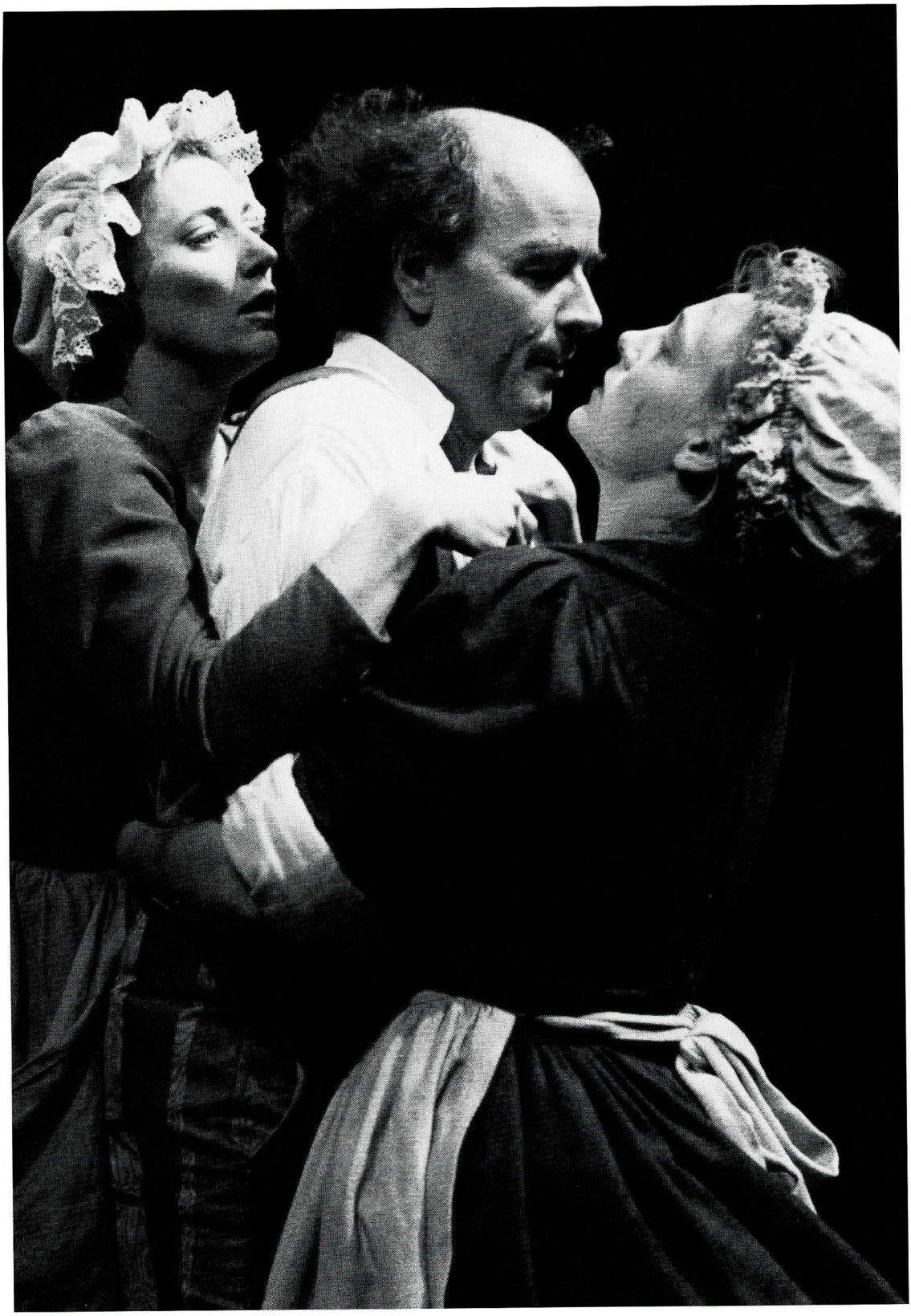

Dorthe Hansen, Klaus Wegener og Charlotte Fich

Tove Wisborg og Ulf Stenbjørn

»... de fleeste Mennesker ere masqverede og vide at forstille sig saa, at man seer ikke uden Barken og det udvortes deraf, hvilket foraarsager, at man tager Skyggen for Legemet«

Af Holbergs Epistel 372

»Man kand i saa Maade sige, at den sædvanlige Stand, som vi leve udi, er en bestandig Mascarade, efterdi Regiering, Moder og Sædvaner paalegge os Masker, hvilke vi ved saadan Leeg ligesom nedlægge, og at vi egentligen ikke ere ret maskerede, uden naar vi gaae med blotte Ansigter.«

Af Holbergs Epistel 347

»... en Øyenskalk spiller de hæsligste Comedier. Den Forskiel imellem ham og en anden Acteur er denne, at skiønt begge agere forstilte Personer, saa forstiller den første sig, for at bedrage Verden, og den sidste, for at legge Bedragerie og falske Dyder for Lyset.«

Af Holbergs Epistel 179

»Fama crescit eundo – Rygtet vokser, mens det løber«.

Latinsk ordsprog

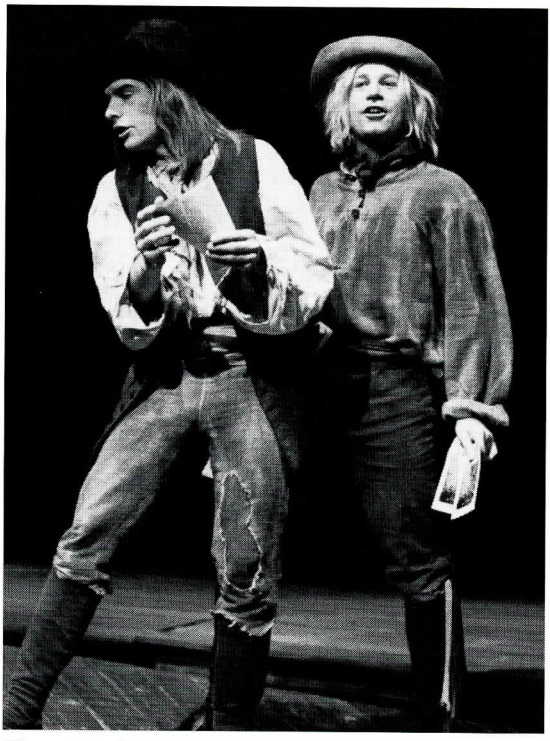

Thomas Leth Rasmussen og Páll Danielsen

Om »Hexeri eller Blind Alarm«

»Komedien handler ganske vist om Forfølgelser af formentlige Hexemestre. Men kun formelt bruges den berømte thistedske Besættelsessag fra 1669, hvorunder Byens norske Præst Ole Bjørn rejste den Storm i Staden mod formentlige Troldkvinder, der endte med hans egen Fiasko og Landsforvisning, til den Karton af en Hexeproces, som Holberg anvender for sit Skuespil om Massepsykologi. Man maa understrege, at hvad det reelt handler om, er et ungt Teaters Personale under Modgang og Forfølgelse. Skuespillerne erklæres fuglefri og sættes ud af Borgersamfundet, fordi deres Gerning foregaar i Aandernes Plan, der ligger fjernt fra Jordplanet, hvorpaa Thisted er bygget.«

Hans Brix, »Ludvig Holbergs Komedier« (1942)

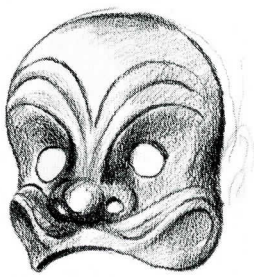

»Hexerie eller Blind Allarm er et forunderligt skuespil.

... I den klassicistiske komedie, som Holberg fulgte og skabte den, er konfrontationen af et fællesskab af soliditet imod et vanvid, en selvødelægger, en latterlighed, en syg, en gal, skemaets normale form. Men i denne komedie er foretaget en ombytning. De mærkelige, de usædvanlige (kunstnerne, skuespillerne) har fornuften i behold, de normale, en hel by ... er urimelige, naragtige og vanvittige.

... et rivende ironisk spil, hvori salen angribes fra scenen, tvinges til imod sædvane at være imod sine egne, borgerne, og for de sære, kunstnerne. I denne komedie tages den ydre virkelighed ikke alvorligt. Der er ingen brav talsmand for soliditet. Det er virkelighedens sædvanlige milieu, der gennemhulles...«

Jens Kruuse, »Holbergs Maske« (1964)

»Sideløbende med forvekslingsintrigen indtager den kunstneriske virksomhed en central placering i *Hexerie eller Blind Allarm.* Ved at indsætte en skuespiller som stykkets hovedperson har Holberg skabt en »metakomedie« – en komedie, som reflekterer over sit eget og kunstens væsen.

... Skuespillernes force frem for borgerne i *Hexerie*... er deres viden om, at såvel skuespilkunsten som hele det borgerlige liv er et maskespil ... borgerne fattes evnen til at skelne mellem at synes og at være...

Forstillelsen i form af kunstnerisk fiktion er ét af de redskaber, ved hvilke borgerne kan bevidstgøres. Komedieforfatteren og magikeren har ... visse fælles karaktertræk. De evner begge gennem imaginær virksomhed at abstrahere fra realiteterne, og begge besidder, i modsætning til deres publikum, en rationel, lidenskabsløs indsigt i samfundsmæssige og psykologiske mekanismer.«

Marianne Grandjean, »Ludvig Holbergs Kunstsyn og Dramaturgi« (1980)

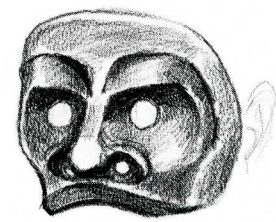

***Hexeri eller blind Alarm* – komedie i fem akter – er sandsynligvis skrevet i 1723-24 og derefter trykt i 1731 i Den danske Skueplads, bd. IV.**

Komedien fik ikke sin uropførelse på Grønnegadeteatret, som de fleste af Holbergs øvrige komedier, men i Komediehuset på Kongens Nytorv – 28. oktober 1750 – for altså 240 år siden.

Frem til i dag er komedien opført 105 gange på Det Kgl. Teater, senest i en opsætning fra 1966 ved Edvin Tiemroth.

***Hexeri eller blind Alarm* er ikke tidligere opført på Aarhus Teaters scene, men markerede i 1959 10-års jubilæet for Holberg-spillene i Den gamle By.**

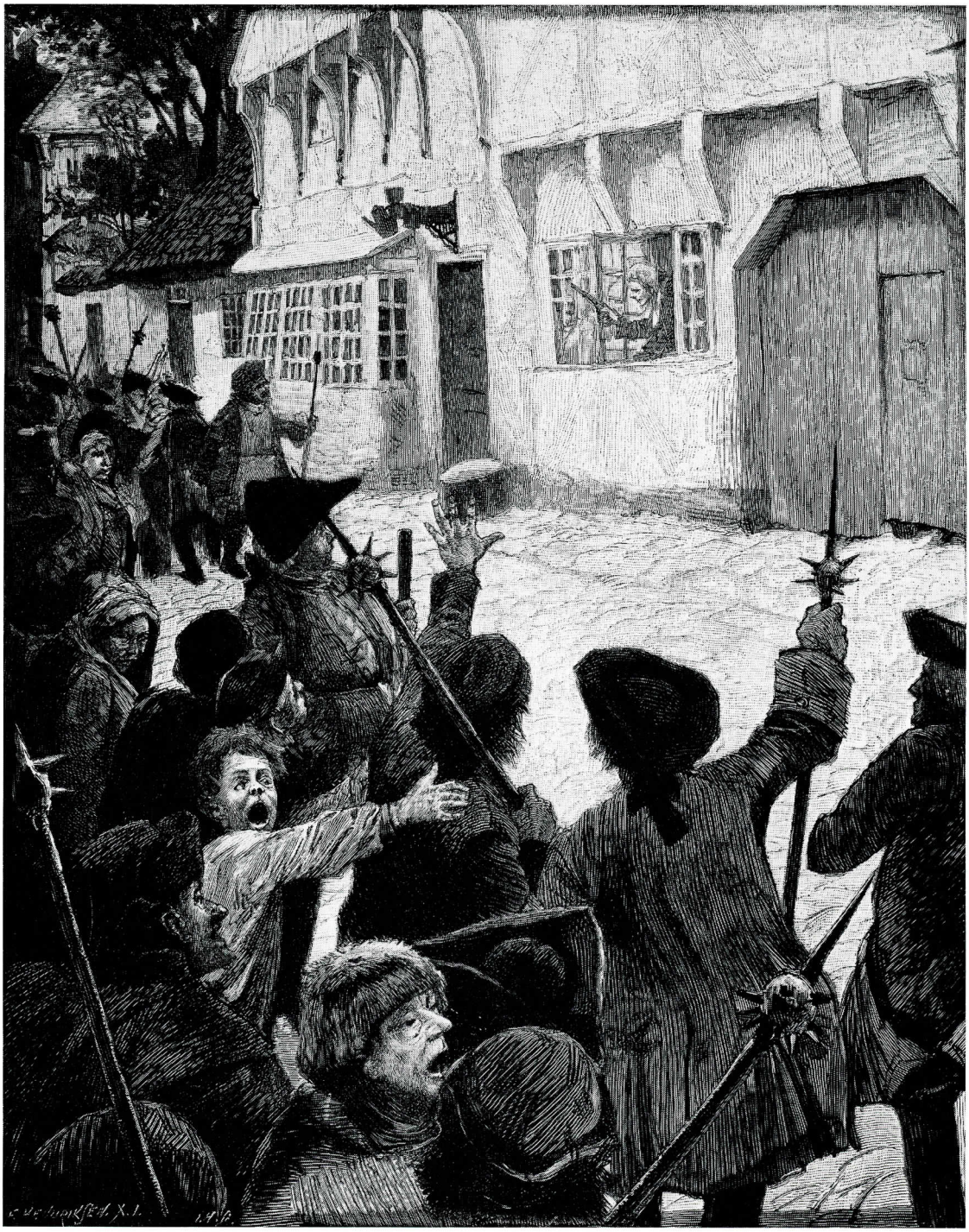

Opstandelse ved Leanders hus i »Hexeri eller blind alarm« – ill. fra »Ludvig Holberg, samtlige Comoedier«.

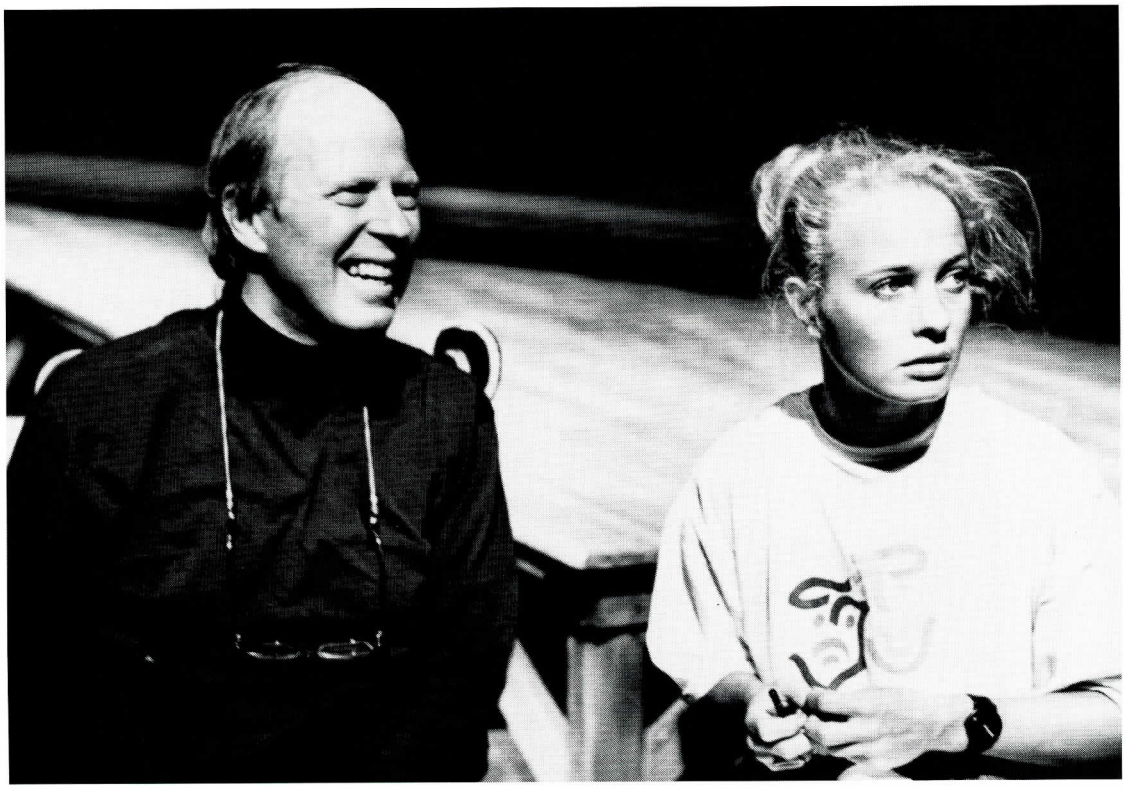

Asger Bonfils under prøvearbejdet med instruktørassistent Johanne de Fine Licht, som også medvirker i forestillingen. (Foto: Steen Andersen)

Asger Bonfils, født 10/11 1928, blev oprindelig skuespilleruddannet på Det Kgl. Teater 1949-51 under Holger Gabrielsen og John Price, men har gennem de sidste 10-15 år helliget sig sin instruktørkarriere.
Han har fast base på Aarhus Teater, hvor han også er tilknyttet dramaturgiatet, men debuterede som iscenesætter med Tennessee Williams' »Orpheus' descending« på Odense Teater i 1957 efter en række skuespiller-år på den fynske landsdelsscene.
Aalborg Teater, Svalegangen i Århus, Det Kgl. Teater og Det ny Teater i København har også haft bud efter den drevne instruktør, som efter enkelte opgaver for TV- og Radioteatret bekender sig til det levende teater som sit rette element.
Her har han med forkærlighed levendegjort ny dansk dramatik af f.eks. Jørgen Ljungdalh, Sten Kaalø, Leif Petersen og Tage Skou-Hansen, men også danske og udenlandske klassikere, f.eks. mindre spillede Ibsen-stykker som »Samfundets støtter«, Marivaux' »Matematik eller Kærlighed« eller Wedekinds »Vårbrud«. Edward Bond- og Euripides-iscenesættelser føjer sig også til en produktion præget af krævende udfordringer.
Dem mødte Asger Bonfils også, da han med Stanislavskij, Michel Saint-Denis og Michael Chekhov som forbilleder opbyggede et intensivt træningsprogram som den første rektor på Skuespillerskolen ved Aarhus Teater sidst i 1960'erne. Det nyder teatret stadig godt af – og Asger Bonfils har i sit virke aldrig helt sluppet pædagogikken.

***Theatralske Exercitier* ere Skoler for Menneskers Levnet og Gierninger; ... det er ikke uden knarvorne og med den sorte Galde plagede Mennesker, som fordømme saadanne Øvelser, og som søge at udrødde Skue-Spill, hvilke blandt alle *moraliserede* Folk have været i Brug. Ligesom en *Comædie* er en Skole for det heele Folk, saa kand og Skue-Spill tiene til Skole for den studerende Ungdom. Thi de *Præsentationer* og Forestillinger, som skee ved levende Personer, kand have stor Virkning udi Tilskuernes Gemytter, efterdi man udi saadanne *Actioner* spejler sig bedre, end af Exempler, som læses udi Historier.**

Af Holbergs Epistel 392

Klaus Wegener og Jens Petersen

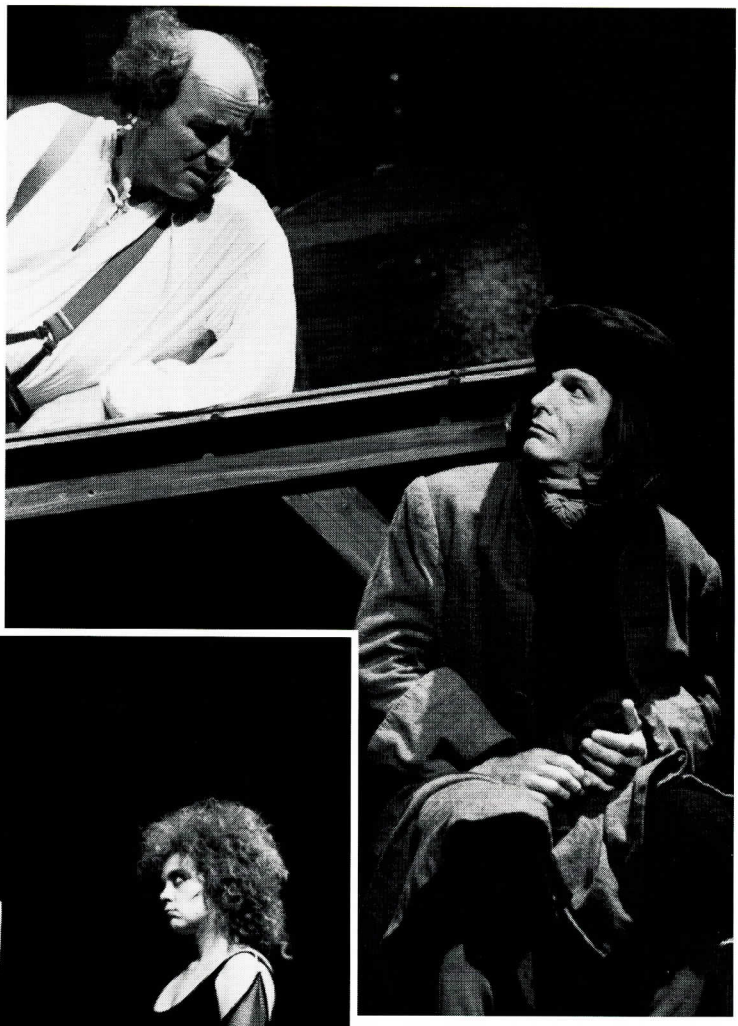

Karen Lis Ahrenkiel og Merete Hegner

Karen Lis Ahrenkiel

Lizzi Lykke

Muntre glimt af aftenens forfatter

Holberg fandt engang ved et Besøg hos en Ven Husets lille Søn læsende i hans Comedier. »Hvem kan du bedst lide af de Folk?« spurgte han. »Jeg kan bedst lide Henrik,« svarede Drengen. »Ja, det var ogsaa en fortvivlet Skjelm!«

☆

Holberg var sin egen Forlægger, og, naar der kom en Bog ud af ham, gik Folk op til ham.... Det var dog ikke Alle, der havde Lyst til at tale med ham, som tillige havde Raad til at kjøbe Bogen. De skaffede sig da et eller andet Ærinde, og blandt unge Mennesker var det et yndet Ærinde at spørge, om det ikke var her, Barberen boede....

En Dag kom en ung Student med det samme Spørgsmaal, og Holberg svarede meget høfligt jo, bød ham en Stol og bad ham sætte sig. Det havde han ikke ventet, men der var jo intet Andet at gjøre. Han maatte sætte sig, saa' Holberg lave Skummet til og blev smurt dygtigt ind, op over begge Øren. Da dette var sket, lukkede Holberg Døren op, bukkede pænt for Synderen og sagde: »JEG sæber kun Folk ind, men derovre bor *han,* der rager dem ...

☆

Holberg mødte en Dag paa Kjøbenhavns Gader en Officer og en Modejunker, som sagde til ham: Vi gaa ikke af Vejen for en Nar. – Da gaar jeg saamænd af Vejen for to, svarede Holberg, hilste og gik til Side ...

☆

... en Mand, som boede i samme Huus som Holberg, i den Tid, hvori han udarbejdede sine Stykker ... forsikkrede ... at han og de øvrige Huusbeboere næsten hver Dag hørte Holberg lee høit under sit Arbeide. Ja, undertiden, naar man kom ind til ham, var han falden ned af Stolen af Latter og laae leende paa Gulvet.

☆

Da man engang spurgte ham, hvorfor han ikke giftede sig, svarede han: Da jeg kunde forsyne en Kone, kunde jeg ikke forsørge hende; og nu da jeg kan forsørge hende, kan jeg ikke forsyne hende.

Citater fra Carl Behrens' Holberg-anekdoter (1936)

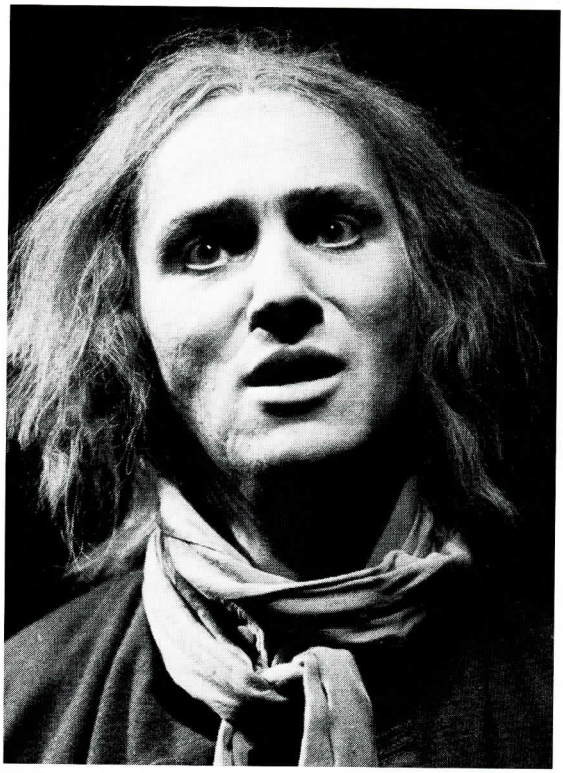

Peder Holm Johansen

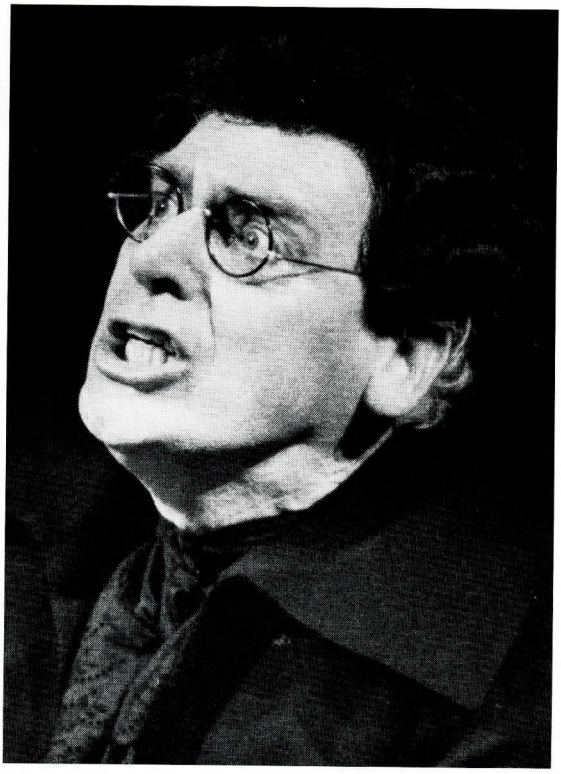

Ejnar Hans Jensen

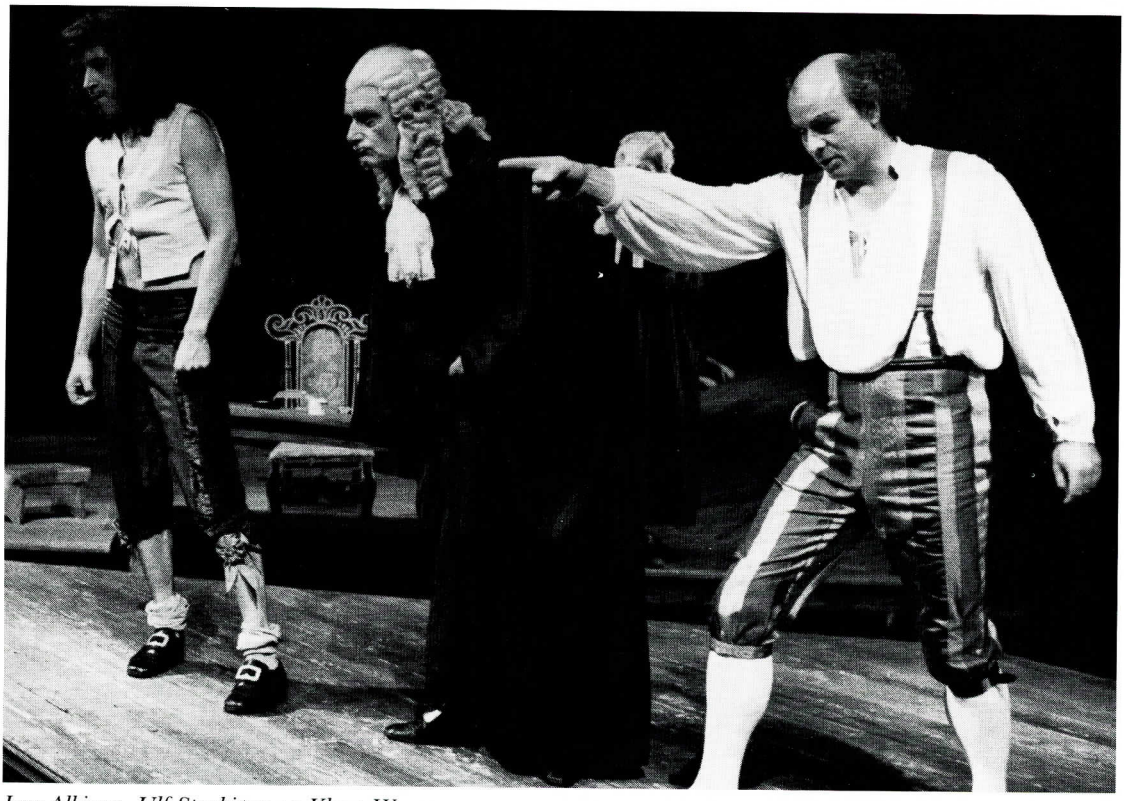

Jens Albinus, Ulf Stenbjørn og Klaus Wegener

Brug teaterbilletten på udvalgte restauranter

En god middag før eller en let anretning efter teatertid - så er vejen kort til disse otte kvalitetsrestauranter.
Og de har et godt tilbud i hele sæsonen 1990/91:
Mandage, tirsdage og onsdage er du med dagens billet fra Aarhus Teater sikret 25 procent rabat på en særlig teatermenu, sammensat af restauranterne selv. Rabatten omfatter dog ikke drikkevarer.
Reserver bord i forvejen, hvis du vil være sikker på at få plads - og måske vide lidt om, hvad de enkelte restauranter byder på.
Der er højst 10 minutters spadseretur til Aarhus Teater.
God appetit!

De 4 Årstider
Åboulevarden 47
Tlf. 86 19 96 96
Åbningstid kl. 11-24,
søndag lukket.

Det Italienske Spisehus
Clemensbro 15
Tlf. 86 12 08 22
Åben hver dag kl. 11-23,
søndag kl.17-23.

Italia
Åboulevarden 9
Tlf. 86 19 80 22
Køkkenet er åbent:
Hverdage kl. 12-23,
søn. kl. 17-23.

Jacob's Bar BQ a/s
Vestergade 3
Tlf. 86 12 20 42
Restauranten: alle ugens dage
kl. 11.00-02.00,
Varm mad serveres
kl. 11.00- 01.30.

Margueritten
Guldsmedgade 20
Tlf. 86 19 60 33
Åben man.-fre. kl. 11-23,
lør. kl. 11-15, søn. lukket.
Åben for selskaber
alle dage.

Queens Garden, Hotel Royal
Store Torv 4
Tlf. 86 12 00 11
Åben alle ugens dage
kl. 17-23. Køkkenet
lukker ca. kl. 22.

Teater Bodega
Skolegade 7
Tlf. 86 12 19 17
Åben kl. 11.00-24.00.

Viking Bøfhus
Skolegyde 10
Tlf. 86 13 28 27
Åben kl. 11.30-00.30,
søn. kl. 11.30-23.00.

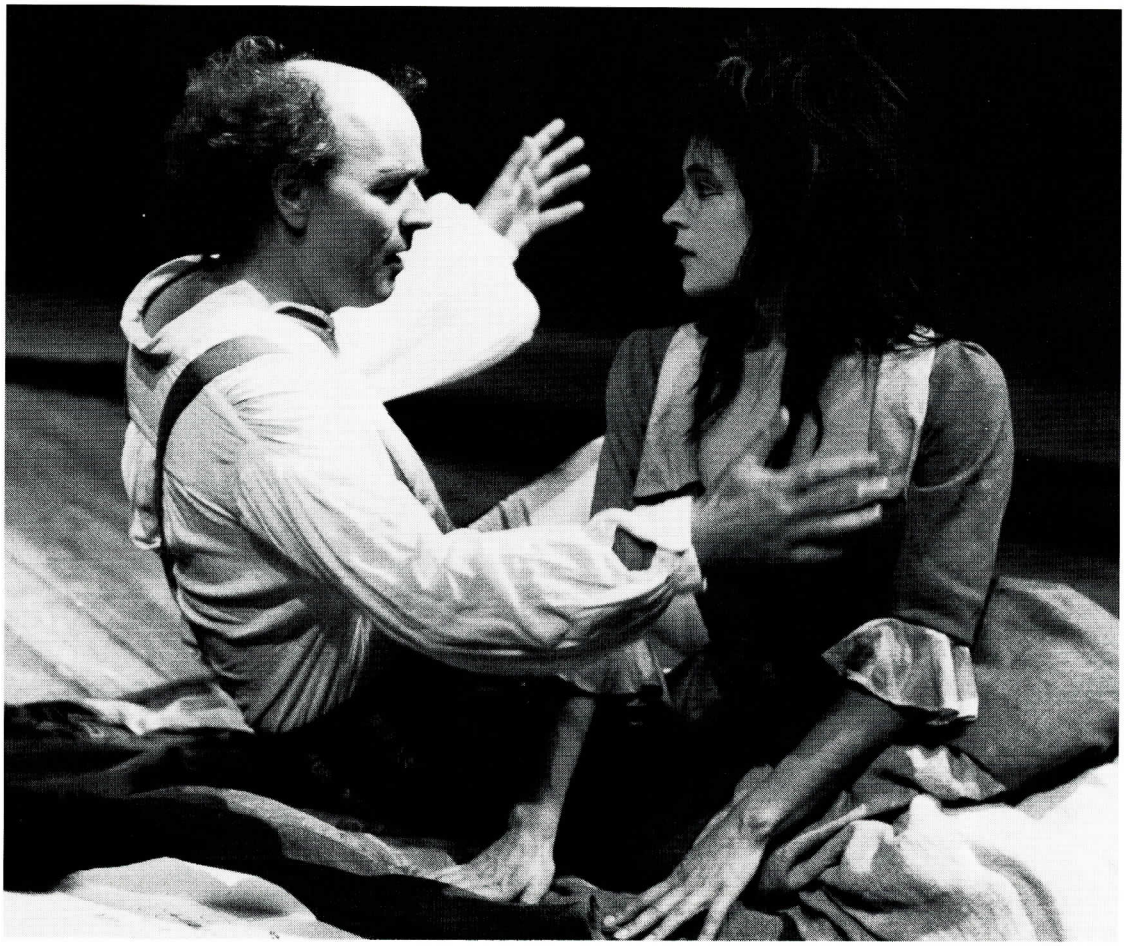

Klaus Wegener og Julie Carlsen

En bestandig Mascarade

Om fiktion og realitet hos Holberg

Af Bent Holm

I en af sine Epistler fortæller Holberg om en mand, der var spærret inde på et galehus, tilsyneladende uden at være det mindste vanvittig. Han forstod heller ikke selv, hvorfor han skulle være der. Han kunne ganske nøje analysere medpatienternes sindssyge. Ham derovre, sagde han for eksempel, han er fuldstændig gal: han tror han er Jesus Kristus, »hvilket er en forstyrret og falsk Indbildning; thi, hvis saa var, maatte *jeg* vide det, som er Engelen Gabriel...«. Logikken er uafviselig.

Holberg er manisk fascineret af irrationalitet, fikse ideer, virkelighedens opløsning i fantasier. Intet under, at en sådan mand i teatret finder sit rette element. Fiktion er det stof, teater gøres af.

Fiktionen har hos Holberg eksistentielle, filosofiske dimensioner: han ser livet som et maskespil, et teater: »De fleste Mennesker ere maskerede, og ligesom Comoedianter paatage sig fremmede Skikkelser, saa længe Spillet varer. Naar Rullen er spillet, og Masquen aftages, legges allerførst for Lyset, om det haver været skrømt eller Alvor,« hedder det et sted. Det er med andre ord vanskeligt at orientere sig i spillet, mens det står på. Og i et langt essay beskriver han diverse politiske, religiøse og akademiske institutioner som rent teater, spil uden substans; han fortæller bl.a. om en kirkelig tildragelse, hvor det indviede nadverbrød blev båret i procession

– uden at præsterne vidste, at nogle spottefugle forinden havde fjernet det. Da processionen var til ende, »saae man, at Brødet var borttaget, og de havde ikke baaret uden et tomt Kar. Enhver kand slutte, hvad Critique der er falden over saadan Procession, helst saasom blant andet var siungen disse Ord: Surrexit, non est hic: det er: Han er opstanden, han er ikke her«. Konklusionen på hele denne analyse af menneskenes færden er, at »Naar ingen realitet er ved en Ting, bliver den intet uden et Skuespill«.

Om ikke andet, så gør dødens realitet mangt og meget i livet til illusioner: »... alt hvad et Menneske bryster sig af, er ikke andet end en Skygge, der synes større end Legemet, og er dog Intet... Den store Seyer-Herres liv er kun Frokost for en Madik«, siges det i en Epistel – som i øvrigt handler om verden set fra *svinets* synsvinkel!

I et chokerende moderne essay om »kunsten at komme frem i verden« påpeger Holberg, at samme kunst beror – ikke på kvalitet, men på markedsføring, selvpromovering (rent komediespil!) – og gode forbindelser. Den prosaiske konklusion lyder, at »Hvis du agter at erhverve dig Navn og Anseelse, da holdt Venskab med de store; hvis du derimod vil lade dig nøye med en god Samvittighed, da giør vel mod Almuen«.

Når fiktionen altså i den grad er en realitet i livet, gælder det selvsagt om at spille sin rolle bevidst og distanceret: professionelt. Forvilder man sig først ud i at tage spillet, illusionen, for pålydende, bliver det livsfarligt/dødbringende. I Holbergs komedier svirrer det med (trusler om) vold, henrettelse, selvmord osv., når illusionen har taget magten, og realitetssansen er koblet ud. Det groteske krigs-spil i *Ulysses von Ithacia* bunder i, at heltene identificerer sig med deres roller. Da først virkeligheden går i skred for *Jeppe paa Bierget,* går det slag i slag med den ene planlagte eller gennemførte »hængning« efter den anden. Og i *Hexerie eller Blind Allarm* er det kun på et hængende hår, at den kollektive galskab ikke får dødelig udgang... ja, midt i komedien kender de gode Thisted-borgere endog ikke *hinanden* længere og farer ud med politi og tørre tæsk!

Holberg bruger altså teatrets fiktion til bl.a. at demaskere den ubevidste fiktion og al dens væsen. I komedierne er det de illusionsløse intrigemagere, der tager stikket hjem, de behersker spillet (og står altså i intim kontakt med den overordnede intrige-mager: komedieforfatteren). Hovedpersonen i *Hexerie eller Blind Allarm,* skuespilleren Leander, har ikke en levende chance for at få overblik over den verden af vanvid, han hvirvles ind i. Men han har det fortrin frem for byens borgere, at han professionelt improviserer, manøvrerer – og aldeles usentimentalt profiterer! Meget sindrigt er komedien konstrueret således, at den eneste part, der besidder det fulde overblik – er publikum. Som altså så at sige bringes til at gennemskue fiktionen med dramatikerens øjne. Og da Holberg har lagt så mange henvisninger til realiteten uden for teatret (komediens »Thisted« er en yderst tyndbenet fiktion) ind i spillet, er det først og fremmest *sig selv,* publikum beskuer.

Teatret, dvs. scene *og* sal, som ét rum af fiktion, er en af nøglerne til forståelsen af Holberg; det er selve tilskuer-situationen, der interesserer ham.

C. R. Lorentzens Holberg-portræt malet som medaillon.

Hvad vil det overhovedet sige: at se? Publikum har en hovedrolle hos Holberg – og netop derfor udnytter han så bevidst hele teaterrummet (på Holbergs tid var sal og scene éns oplyst) via en massiv kommunikation hen over rampen, hvor publikum inddrages som medvidere, diskussionspartnere osv. Og han mobiliserer tilskuernes fantasi, netop ved at spille på, at man altså befinder sig i et teater, ikke i en illusion/illuderet virkelighed. Ikke-realistisk scenografi, tilskuere placeret på scenen, mænd i visse kvinderoller, monologer henvendt til publikum er mere eller mindre karakteristiske træk ved den teaterform, Holberg skriver for – det instrument, han virtuost spiller sit fiktionstema på.

Netop fordi teatret pr. definition arbejder med fiktion som sit stof, var det på Holbergs tid omgærdet med en del mistænksomhed; det er bl.a. den situation, der afspejles i *Hexerie eller Blind Allarm.* Ikke alle var lige trygge ved dets manipulation med diverse virkeligheder, roller og masker. I sidste instans var problemet bl.a. religiøst. I anden forbindelse skriver Holberg, at »hvis man foregiver, at vi aldeles ikke kand

forlade os paa Sandserne, men at alt, hvad vi see og høre, kand være andet, end hvad der kommer os for ved Synet og Hørelsen; saa kand vi og drives til at ansee GUDs aabenbarede Ord som puur Illusion: Thi en almindelig Uvished medbringer en almindelig Vantroe...« Teatrets væsen er jo netop at flytte os derhen, hvor »vi aldeeles ikke kand forlade os paa Sandserne«; og anklagen for *Vantroe* nævnes da også i vers-epilogen til *Hexerie eller Blind Allarm* – på trods af, at det ikke strejfes med ét ord i stykket. Men man har altså frygtet for, at teatret *som sådant* skulle udbrede »vantro«, gudløshed...

Holbergs fiktionsbegreb er med andre ord mindst lige så tvetydigt, som det er centralt. Og det kan først spilles igennem, når hele teater-registret anvendes. Det nærmer sig derfor kunstnerisk kriminalitet, når generationer af instruktører, især i dette århundrede, har myrdet den dimension hos Holberg ved at omstøbe ham til miljø-rigtigt illusionsteater, hvor navlestrengen til publikum i salen er skåret over. Kilometervis af vasketøj er hængt til tørre, spandevis af kartofler skrællet og stabler af tintallerkner og kobberkedler pudset for at tilsløre det enkle faktum, at komediernes monologer er henvendt til publikum, ikke af ubehjælpsomhed, men af dybe betydningsmæssige årsager. Megen kreativitet er investeret i at gøre Holberg éndimensionel – og kedelig. Aktørerne skulle have noget mellem hænderne for at motivere, at de tænkte højt, talte med sig selv – og ikke leverede en monolog, som er en dialog med publikum.

Det svimlende paradoks er, at Holberg på én gang arbejder med og mod fiktionen: grænserne flyder, og det er op til tilskueren selv at fastlægge sine orienteringspunkter. I en Epistel, som er formet som et forsvar for maskerader, analyserer han rollespillets væsen og hævder, at først gennem fiktionen træder realiteten frem: ved at maskere sig, træder menneskene ud af deres roller og ind i en mere virkelig tilstand, »for at igienkalde den naturlige Stand, da ingen Forskiæl var mellem Høye og lave, imellem Herrer og Tienere... Eftersom nu Mascarader have saadant Sigte, saa maa man tilstaae, at Inventionen deraf er sindriig, ja at det er en philosophisk Leeg, eller at den i det ringeste giver Anledning til philosophiske Betragtninger, efterdi alle derved erindres om den Tilstand, Mennesket ved første Skabning af GUD er satt udi, og fra hvilken det formedelst Synden er faldet: Man kand i saa Maade sige, at den sædvanlige Stand, som vi leve udi, er en bestandig Mascarade, efterdi Regiering, Moder og Sædvaner paalegge os Masker, hvilke vi ved saadan Leeg ligesom nedlegge, *og at vi egentligen ikke ere ret maskerede, uden naar vi gaae med blotte Ansigter.*«

»Drømmer jeg, eller er jeg vågen?« Er jeg gal eller Gabriel? That's the question.

Kim Veisgaard og Lars Høy

Bent Holm (1946) – dramaturg og oversætter. Mag.art. i Teatervidenskab og lærer ved Institut for Dramaturgi i Aarhus og Nordisk Filologi i København. Tilknyttet Peter Oscarsons Teater- och folkkulturinstitut i Hälsingborg.

Holberg i Aarhus

1900
Erasmus Montanus (1900/01, 02/03: *Aarhus Teaters åbningsforestilling)*
Det lykkelige Skibbrud (1901/02)
Julestuen (1901/02)
Jeppe paa Bjerget (1902/03)
Mascarade (1903/04)
De Usynlige (1904/05/06)
Den pantsatte Bondedreng (1904/05)
Den politiske Kandestøber (1906/07)

1910'erne
Den politiske Kandestøber (1909/10/11)
Jeppe paa Bjerget (1912/13)
Henrik og Pernille (1913/14)
Julestuen (1913/14)
Jacob von Tyboe
Jean de France (1916/17)
Den Vægelsindede (1918/19)

1920'erne
Jeppe paa Bjerget (1919/20, 22/23 og 24/25)
Den Stundesløse (1923/24)
Erasmus Montanus (1925/26: *Aarhus Teaters 25-års jubilæum)*
Den politiske Kandestøber (1927-28)
Henrik og Pernille (1928/29)

1930'erne
Jeppe paa Bjerget (1932/33)
Gert Westphaler (1934/35)

1940'ne
Jeppe paa Bjerget (1941: *Aarhus By – 500-års jubilæum)*
Den Vægelsindede (1945/46)
Jean de France (1946/47)
Maskerade (1947/48)
Jeppe paa Bjerget (1948/49)
Den politiske Kandestøber (1949/50)

1950'erne
Henrik og Pernille (1950: Holbergspillene – Den gamle By)
Den Vægelsindede*)
Maskerade*)
Jean de France*)
Den politiske Kandestøber*)
Jeppe paa Bjerget*)
Erasmus Montanus*)
Den pantsatte Bondedreng (1951: Holbergspillene)
Jeppe paa Bjerget (1952: Holbergspillene)
Den forvandlede Brudgom (1952/53)
Den Vægelsindede (1953: Holbergspillene)
Det lykkelige Skibbrud (1953/54)
Jacob von Tyboe (1954: Holbergspillene)
Pernilles korte Frøkenstand (1955: Holbergspillene)
Gert Westphaler (1956: Holbergspillene)
Jean de France (1957: Holbergspillene)
Den politiske Kandestøber (1957/58)
Erasmus Montanus (1958: Holbergspillene)
Hexeri eller blind Alarm (1959: Holbergspillene)
*) 1950/51: *Aarhus Teaters 50-års jubilæum*

1960'erne
Henrik og Pernille (1960: Holbergspillene)
Abracadabra (1961: Holbergspillene)
Ulysses von Ithacia (1961/62)
Den Stundesløse (1963: Holbergspillene i Helsingør Theater)
Kilderejsen (1963/64)
Den forvandlede Brudgom (1964: Holbergspillene i Helsingør Theater)
Jeppe paa Bjerget (1965/66)
Den Vægelsindede (1966: Holbergspillene i Helsingør Theater)
Den pantsatte Bondedreng (1967: Holbergspillene i Helsingør Theater)
Den pantsatte Bondedreng (1967/68)

1970'erne
Uden Hoved og Hale (1972/73)
Jacob von Tyboe (1976/77)

1980'erne
Den pantsatte Bondedreng (1979/80)
Maskerade (1984/85: Holbergs 300-års jubilæum)

1990'erne
Hexeri eller blind Alarm (1990/91 – *Aarhus Teaters 90-års dag)*
(Hvor intet er tilføjet, er det Aarhus Teaters forestilling)

Jørgen Heiner

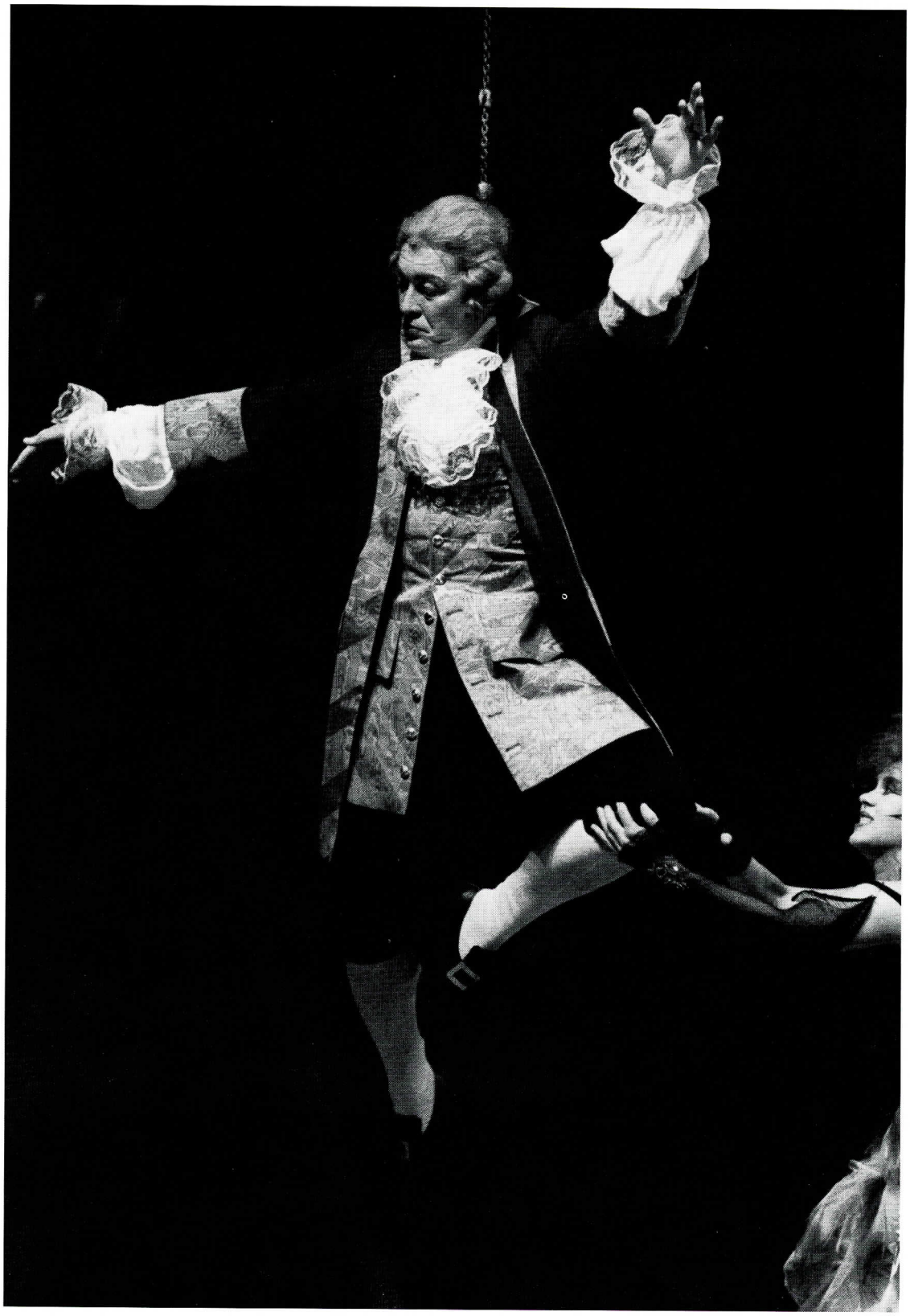

Peter Bork og Merete Hegner

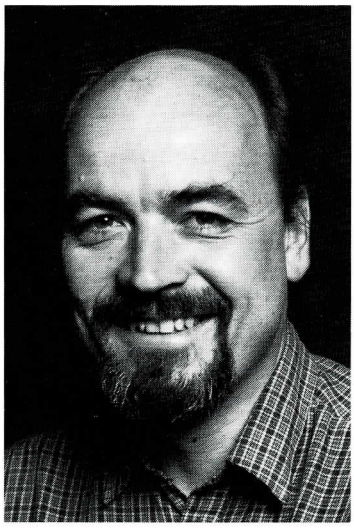

Klaus Wegener – Leander.

Klaus Wegener blev født i Hellerup 23/1 1944, men har gennem hele sit skuespillerliv været forankret i Jylland. Han fik sin uddannelse på Aarhus Teaters Skuespillerskole 1966-69 og var i første omgang ansat frem til 1972. I den periode nåede han bl.a. at gøre sig gældende i Halldor Laxness' »Duefesten«, som Steen i Leif Petersens »Nu går den på Dagmar« og som Dr. Sanderson i »Harvey«, før han flyttede til Svalegangen.

Her var han gennem 13 år en ledende kraft i et meget omfattende repertoire, ikke mindst domineret af ny dansk dramatik af bl.a. Jørgen Ljungdalh, Tage Skou-Hansen, Erik Thygesen og Stig Dalager, men markerede sig også i spredte gæstespil på Aarhus Teater – »Pandoras æske« (1983), »Djævelen og den gode Gud« (1984).

Efter en afstikker til Aalborg Teater, hvor han bl.a. fik hovedroller som Higgins i »My Fair Lady« og Petruchio i »Trold kan tæmmes«, vendte Klaus Wegener i 1987 tilbage til Aarhus Teater, hvor han siden har høstet anerkendelse for markante præstationer i bl.a. »La Cage aux Folles«, »Det bli'r i familien«, »Laser og pjalter« og Shakespeare-trilogien på Scala i sidste sæson.

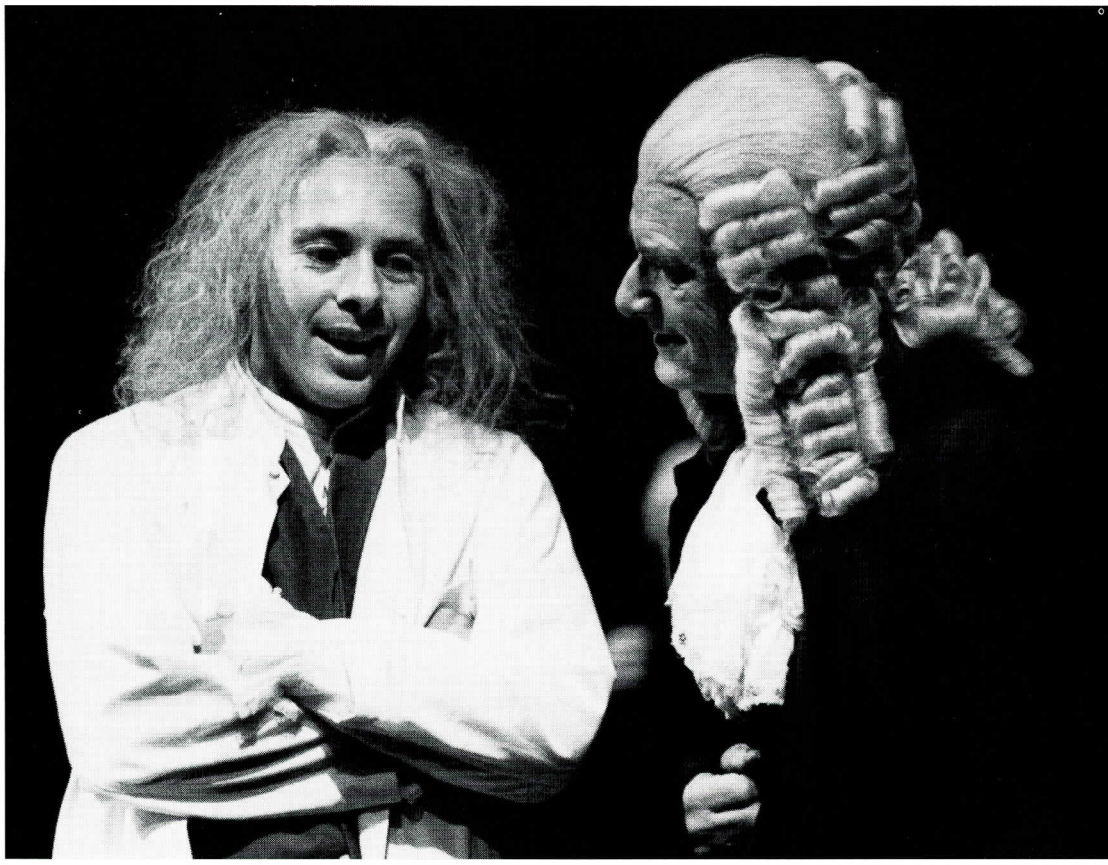

Anders Baggesen og Ulf Stenbjørn

Merete Hegner, Karen-Lis Ahrenkiel og Julie Carlsen

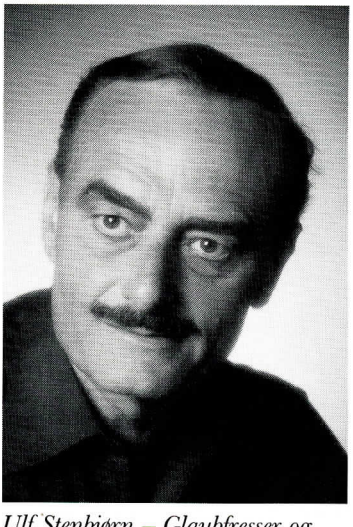

Ulf Stenbjørn – Glaubfresser og Dommeren.

Ulf Stenbjørn, født 15/9 1921. Uddannet som arkitekt på Kunstakademiets Arkitektskole på Charlottenborg, men blev efterhånden fanget af de skrå brædder på Riddersalen og Nygadeteatret i København og forskellige turneer. Nåede ad disse omveje til Aarhus Teater, hvor han i 1951 debuterede i dobbeltrollen i Anouilhs »Dans under stjerner«.

Bortset fra ophold på Odense Teater, hvor han var ansat 1964-68, har han siden været forankret i Århus, hvor han var leder af Holberg-spillene i Den Gamle By fra 1955 til 1963. En markant skikkelse, der som både skuespiller og instruktør har løst store opgaver i sit mangeårige virke på Aarhus Teater.

Blandt hans talrige scenepræstationer huskes f.eks. Gregers Werle i »Vildanden« (1954), Pierre i »Den gale fra Chaillot« (1956), Stefan i »Mørket er lyst nok« (1957), Volpone (1958) og Paven i »Galilei« (1971) – foruden en række glansroller i Shakespeare- og Holberg-forestillinger. Til de sidste hører Rosiflengius, Jean de France og Baronen i »Jeppe på Bjerget«.

I orlovsperioder fra Bispetorv har han bl.a. turneret med »Privatliv« (1984-85) og medvirket i »Den kyske levemand« på ABC Teatret i København.

Ulf Stenbjørn, der også har undervist på skuespillerskolerne i Århus og Odense, har over 20 år fra 1957 bl.a. iscenesat »Anne Francks Dagbog«, »Vintersolhverv«, »Stolene«, »Jacques eller underkastelsen«, »Den politiske kandestøber«, »Eventyr på Fodrejsen«, »Genboerne«, »Can-Can« og »Cabaret« på Aarhus Teater og var i 1960'erne også aktiv i Odense, Bergen og på TV-Teatret. Han stod desuden for en opsætning af »Den Stundesløse« i Rumæniens hovedstad Bukarest i 1978.

Han modtog Rundskuelegatet i Århus 1957 og Anmeldernes Pokal 1960.

Ludvig Holberg og hans samtid

1684
Ludvig Holberg fødes i Bergen som det yngste af 12 børn
Newtons tyngdelov
Fredstid i Europa

1685
Komponisterne Bach, Händel og Scarlatti fødes

1690
Tordenskjold fødes i Tronhjem
Parykken bliver almindelig i brug

1701
Søkadet-akademiet oprettes som den første dansk-sprogede højere skole
Landmilitsen indføres med 6 års tjenestetid

1702
Holberg bliver student og besøger København for første gang

1703
Salmedigteren Thomas Kingo dør
St. Petersborg grundlægges

1704
Holbergs første udlandsrejse (Holland)

1706
Holbergs Englandsrejse – studerer ved Oxford

1708
Holberg tager fast ophold i København
Dansk lov vedrørende fattigvæsenet

1710
Preussisk lov forbyder tjenestefolk at bære kniplinger

1711
Holbergs forfattervirksomhed indledes med Europas Historie
Store Nordiske Krig raser
Pesten i København – over ⅓ af indbyggerne dør (omkring 23.000)

1714
Holberg bliver professor i filosofi. Rejse til Paris
Første kirurgiske forelæsninger på universitetet

1715
Holberg i Paris og Rom
Ludvig d. 14. – Solkongen – dør

1716
Holbergs Introduktion til Natur- og Folkeretten
Tordenskjold i Dynekilden

1719
Holbergs satiriske digt »Peder Paars« udkommer under stort røre
Tordenskjold erobrer Marstrand
Romanen »Robinson Crusoe« udkommer
Krinolinen kommer på mode i Paris

1720
Holberg bliver professor i latinsk litteratur
Tordenskjold dør i duel
Fred i Europa

1721
Frederik d. 4. opretter 240 almueskoler
Hans Egede rejser til Grønland
Den danske statsgæld vokser

1722
Holberg skriver de første komedier til det nye Grønnegadeteater
Rokokkoen bryder igennem i Frankrig

1723
Holbergs første komedier udkommer
Første offentlige koncert afholdes i Paris

1725
Holbergs femte udlandsrejse (Paris)
Frederik d. 4. indfører offentlige audienser
Peter den Store af Rusland dør

1726
Romanen »Gullivers Rejser« udkommer

1727
Vaisenhuset grundlægges

1728
Holbergs første Levnedsbrev
Grønnegadeteatret går konkurs og lukker
Københavns brand – 16-1700 huse ødelægges og 4000 mennesker bliver husvilde
Holbergs bibliotek ødelægges

1729
Holbergs Danmarks og Norges Historie

1730
Holberg bliver professor i historie og geografi
Christian d. 6. bliver konge – pietismen slår igennem
Dansk landbrugskrise og politisk systemskifte

1731
Holbergs samlede komedier udkommer: Den Danske Skueplads
Københavns Brandforsikring oprettes

1733
Stavnsbåndet indføres
St. Croix købes af Frankrig

1736
Konfirmationen indføres

1737
Struensee fødes

1738
Holbergs Kirkehistorie udkommer
Forbud mod tilrejsende skuespillere og gøglere i Danmark

1739
Holbergs Heltehistorier og
Brorsons salmesamling »Troens rare Klenodie« udkommer
Danskundervisning indføres i latinskolerne

1741
»Niels Klim« udkommer (latin/dansk) og giver Holberg international berømmelse

1742
Johan Herman Wessel fødes

1743
Johannes Ewald fødes
Den jødiske synagoge indvies
Frimurerlogen oprettes
Atter krig i Europa

1745
Holberg køber Tersløsegård
Maleren Jens Juel fødes

1746
Holbergs komedier oversættes til fransk
Frederik d. 5. bliver konge
Oplysningstiden bryder igennem, men
Stavnsbåndet skærpes

1747
Holberg skriver testamente til fordel for Sorø Akademi og får titel af baron
Teaterforestillinger i Kanonstøberiet på Kgs. Nytorv
Roens sukkerindhold opdages

1748
Holberg skriver sine sidste komedier
Komediehuset på Kgs. Nytorv indvies (728 pladser)
Pompeij i Italien genfindes

1749
Holbergs samlede Latinske Epigrammer udkommer
Amalienborgkvarteret (Frederiksstaden) påbegyndes Goethe fødes
Økonomiske kriser i Europa

1750
J. S. Bach dør og Haydn debuterer i Wien

1751
Holbergs Moralske Fabler udkommer
Den franske Encyklopædi over oplysningstiden udkommer
Enevældens styreform diskuteres på Sorø Akademi

1754
Balance i de danske statsregnskaber
Kunstakademiet oprettes
Ludvig Holberg dør og begraves i Sorø.

v/ Jørgen Heiner

»Der er farligt lidt at fortiene ved Comedier nu omstunder«*)

Der er farligt lidt
at glæde sig over,
hvis vi lader være!

STORE SCENE i efteråret:

ELVERHØJ
28. september - 3. november

HJÆLP – DET ER JUL!
16. november - 22. december

CABARETSCENEN
Det ny serveringsteater
i Scala-Foyeren –
se dagspressen!

Abonnement: Tlf. 86 12 27 06
Løssalg: Tlf. 86 12 26 22
Information: Tlf. 86 12 07 22

*) Ludvig Holberg i
»Hexeri eller blind alarm« (1723)

AARHUS TEATER
DIN SCENE

Hans Tegners vignet
med dobbeltportræt af Ludvig Holberg (1884)